

Kde začíná a kde končí Rusko

Ruska bychom se měli začít bát, ale nikoli kvůli tomu, co je vidět. Proti jeho tankům, letadlům či raketám se lze efektivně bránit. Ale kvůli tomu, co vidět není a v čem je hlavní zdroj vnitřní síly Putinova režimu (a jeho přitažlivost pro postkomunistický prostor): neexistence demokratické diskuse a demokratických procedur, systematické potlačování opozice a falzifikování dějin.

Ukrajina je druhý největší stát v Evropě a většinou platí, že velikost je v mezinárodních a vojensko-bezpečnostních vztazích podstatné kritérium. U Ukrajiny tomu tak není, protože její bezprostřední soused je tak velký, že nikdo větší není nejen v Evropě, ale ani ve světě. Pro Rusko je velikost nejdůležitější a trvalou složkou jeho identity, stejně jako jeho základní a mnohdy jediný vklad v oblasti mezinárodních vztahů. Automaticky ho totiž staví do pomyslné „první řady“.

Ten, kdo takový stát zastupuje – a je jedno, zda to je car, generální tajemník nebo prezident, se domnívá, že mu velikost a s ní spojená/z ní vyplývající moc „přirozeně“ dává právo nejen na správu jeho vlastního panství, ale i jeho bližšího či vzdálenějšího okolí, v případě generálních tajemníků a současného prezidenta i celého světa. Na rozdíl od dalších států z „první řady“, u kterých v průběhu historie můžeme identifikovat celou řadu více či méně (ne)věrohodných zdůvodnění, proč to či ono považují za vhodné/nevhodné, u Ruska se neustále vrací jeden a ten samý fenomén: cítíme se ohroženi vývojem u sousedů a musíme se včas postarat, aby se nám nic nestalo.

REKLAMA Existuje domněnka, že tento paranoidní přístup k okolí je přímým důsledkem brutální likvidace Kyjevské Rusi Mongoly ve 13. století. Tehdy se, prý, takto nezměnili jen Rusové, ale také Arabové, v důsledku obdobně brutálního vyvrácení Chalífátu a vyplnění Bagdádu. V ruském případě, během tzv. sovětské epochy dějin, jsme byli svědky mimořádně intenzivní kultivace těchto pocitů, kdy se na každém stupni školního vzdělávání, v armádě i na pracovištích neustále opakovalo a zdůrazňovalo, že SSSR je první (a dlouhou dobu jedinou) zemí budující komunismus, a proto přirozeným terčem imperialistické agrese.

Je neuvěřitelné, že, až na řídké výjimky, je většinová ruská populace dodnes bytostně přesvědčená o tom, že Rusko vždy bylo cílem agrese a vždy se jen bránilo. Systematicky posun hranic stále dál a dál, aby Rusko bylo bezpečnější před vnějšími nepřáteli, nakonec způsobil, že se dnes vlastně nedá pořádně říci, kde Rusko „začalo“ – na administrativně-politické mapě RF například neexistuje žádný celek, který by čtenáře v tomto ohledu nějak zorientoval. Asi nic nevysvětluje tento svébytný přístup k teritorialitě tak přesvědčivě jako odpověď Kateřiny Veliké na dotaz Josefa II, zda se imperátorka neobává nároků obrany nových (výrazně delších) ruských hranic: „Nemám v úmyslu hranice bránit, chci je rozšiřovat!“ Kateřině, a řadě jejích předchůdců i nástupců, se to skvěle dařilo – od roku 1552, kdy vojska Ivana Hrozného dobyla Kazaň, do roku 1914 Rusko rostlo průměrnou rychlostí 110 km² každý den. V důsledku trvalého teritoriálního růstu (po II. světové válce byl obnoven Stalinem) a nemožnosti říci, kde přesně (a proč) Rusko začíná, tedy nakonec tím jediným, alespoň částečně zřetelným fenoménem, je hranice, jež ukazuje, kde Rusko končí.

V Evropě, kam Rusko chce patřit, by oním limitem měla být jeho státní hranice, ta současná však do roku 1991 byla pouhou administrativně-správní hranicí uvnitř někdejšího SSSR. SSSR byl pokračovatelem ruského impéria jinými prostředky. Jeho komunistická elita, stejně jako její současní postkomunističtí nástupci, to sice vždy razantně popírala, ale jediný podstatný rozdíl spočíval v tom, že (velko)ruský národ byl v ruském impériu vyvolený kvůli pravosláví, zatímco v impériu sovětském kvůli jeho údajnému osvětlení komunismem. Zatímco v ruském impériu vládly (přínejmenším vnějškově) evropeizované elity negramotnému rolnictvu, v dobách sovětských elity domněle proletářské vládly pologramotné populaci prvního socialistického (ve skutečnosti zbídačeného agrárně-průmyslového) státu. V obou případech se v rámci celého impéria – stejně jako v případě britských či francouzských imperiálních kolegů, na důležitá místa dosazovaly ruské/ruskojazyčné kádry, které po jeho rozpadu zůstaly mimo.

Po kolapsu západních impérií se naprostá většina koloniálního úřednictva vrátila domů, stejně jako řada podnikatelů, učitelů, lékařů a farmářů. V případě Ruska k tomu však nedošlo, neboť matička Rus si velký exodus etnických Rusů nemohla dovolit (například by je nezvládla, jako vojáky stahující se z někdejšího východního bloku, ubytovat), a v případě těch úspěšnějších svazových republik, zejména v Pobaltí, o to nestáli ani Rusové. V jedné každé post-sovětské republice tedy v důsledku rozpadu zůstaly početné ruské/ruskojazyčné menšiny, s nimiž Kreml po celou dobu zachází tak, jak se mu to právě hodí. Protože jsme v srpnu 2008 nevěnovali dostatečnou pozornost událostem v Gruzii (v Pekingu se přeci na úžasné olympiádě bojovalo o tolik medailí), celá Evropa teď s úžasem sleduje, jak si Moskva představuje péči o krajany na Ukrajině.

Pokud čtenáři mají možnost sledovat ruská oficiální média (Kreml nemá média „jen“ pod kontrolou, má svá vlastní), tak rychle zjistí, že Moskva má ve hře tři hlavní nosná témata. Zaprvé jsou na Ukrajině Rusové, ruskojazyčná populace Ukrajiny a bratrský ukrajinský národ ohrožování fašisticko-radikálními bojůvkami, které se těší podpoře USA, EU a NATO. Evropa si sama neví rady se svými extremisty a v Kyjevě se (prý) přesně tento nežádoucí element krizí postižené západní civilizace dostal k moci. Zadruhé je v ohrožení ruský jazyk a kultura, jejímž prvním nositelem je ruská pravoslavná církev. Její nejvyšší představitel – moskevský patriarcha – proto ve svých modlitbách vyzývá k nerozborné jednotě národů a území svaté matičky Rusi, následovnice odkazu svatého Vladimíra. Tato koncepce, což je v dané situaci nesmírně vhodné, sice nemá žádné přesné teritoriální hranice, ale skvěle evokuje představu ohrožení samé podstaty existence ruského národa, neboť se dotýká jeho „kolébky“. Posledním zásadním argumentem je pak zjevná nesmyslnost transferu Krymu z administrativně-teritoriálního svazku Ruské sovětské federativní socialistické republiky do administrativně-teritoriálního svazku Ukrajinské sovětské socialistické republiky v roce 1954, ale cíl problém je, že tak obrovské zemi vládla nekompetentní (ba přímo zločinná) garnitura?

Naším problémem není to, že jeden každý z uvedených ruských argumentů lze vyvrátit, ostatně Evropská unie ani Spojené státy, jim od počátku nevěří, ale fakt, že Putinovi logicky stačí, pokud je akceptuje ruská veřejnost (doma i v tzv. blízkém zahraničí) a prokremelští aktivisté kdekoli ve světě. Ruská argumentace je účinná z jednoho prostého, leč hluboce „zažraného“, důvodu. Politická moc v Rusku s populací nikdy nekomunikovala, pouze nařizovala a manipulovala. Co Kreml říká, tomu většina Rusů věří, kdo v Kremlu sedí, ten má pravdu! A Rusům se teď, tedy za Putina, navíc ekonomicky daří tak jako nikdy v celé známé historii. Někdejší pasivní masa negramotných rolníků a zbídačených proletářů se dnes transformovala do stejně pasivní, leč ekonomicky skvěle (na ruské poměry) saturovaných konzumentů. Na rozdíl od někdejších západoevropských impérií, kde si občanská společnost tlakem na vládu vymohla ukončení politického a vojenského jednání, které v 19. a 20.

století přineslo tak nesmírné úspěchy, se Rusko tohoto modelu jednání stále drží a jeho veřejnost to schvaluje! Tam, kde se Evropané pod vlivem hrůz II. světové války a následujícím tlakem SSSR naučili spolupracovat a navzdory mimořádné historické zátěži dokázali opustit logiku přítel-nepřítel, se Rusko - nedávno Putinem deklarované coby konzervativní mocnost – chová jinak. V evropském prostoru dnešní Rusko představuje oživilou fosílii, která však zcela logicky budí strach.

Ruska bychom se opravdu měli začít bát, ale nikoli kvůli tomu, co je vidět – proti jeho tankům, letadlům či raketám se lze efektivně bránit, ale kvůli tomu, co vidět není a v čem je hlavní zdroj vnitřní síly Putinova režimu (a jeho přitažlivost pro celý postkomunistický prostor): neexistence demokratické diskuse a demokratických procedur, systematické potlačování opozice a falzifikování dějin. Rusko nebylo pasivní obětí, ale většinou – jako teď v případě Ukrajiny – agresorem.

Ostatně jeho vzestup ke statutu supervelmoci odstartovalo oboustranně velmi výhodné spojení s Hitlerem, na čemž nic nemění fakt, že na to vzápětí doplatilo (zejména však tam, kde dnes leží Bělorusko a Ukrajina). Z důvodů, které zná asi jen Vladimír Putin, se Rusko viditelně stalo revizionistickou mocností, nápadně podobné fašistické Itálii a nacistickému Německu ve 30. letech 20. století, respektive poválečnému SSSR. Moskva si opět – zcela sama a dobrovolně - zvolila cestu, která ji vede jinam, než kam směřuje Evropa. Buďme rádi, že ji tentokrát nemusíme doprovázet a učiňme vše, co je v našich silách, aby tak nemusel činit nikdo, kdo nechce.